

วารสารวิชาการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

Journal of Kanchanaburi Rajabhat University

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2568

ISSN 2286-7589 (Print)

ISSN 2985 2994 (Online)

“มหาวิทยาลัยชั้นนำ
เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
อย่างยั่งยืน”

การบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนชนบท: กรอบแนวคิด INNOVATION MANAGEMENT IN RURAL COMMUNITY ENTERPRISES: A CONCEPTUAL FRAMEWORK

ฤดีชนก รุ่งเรืองไมตรี

อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจ สาขาธุรกิจระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

Ruedeechanok Rungruangmaintree

Lecturer, Business School, University of the Thai Chamber of Commerce

*Corresponding author e-mail: Ruedeechanok.r@gmail.com

Receive : August 7, 2024

Revised: October 31, 2024

Accepted: November 29, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้และกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบท โดยเน้นการนำเสนอปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำนวัตกรรมมาใช้เพื่อช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเติบโตอย่างยั่งยืนและสามารถแข่งขันได้ในยุคปัจจุบัน โดยประเทศไทยเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจหลายครั้ง ทำให้รัฐบาลต้องเสริมศักยภาพทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในนโยบายสำคัญคือการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่ปี 2548 เพื่อรวมกลุ่มเกษตรกรในการแปรรูปผลผลิตและเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม วิสาหกิจชุมชนยังคงเผชิญปัญหาด้านการบริหารจัดการ เช่น ขาดทักษะในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดการทุน และการวางแผนกลยุทธ์ การบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนชนบทเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมศักยภาพในการแข่งขันและการเติบโตอย่างยั่งยืน โดยการนำเทคโนโลยีและกระบวนการผลิตที่ทันสมัยมาปรับใช้ เช่น การใช้เครื่องจักรและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ รวมถึงการใช้การตลาดดิจิทัลเพื่อขยายช่องทางการจำหน่าย การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะสมาชิกชุมชน รวมถึงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมและสร้างความยั่งยืนในระยะยาว การส่งเสริมความร่วมมือและการพัฒนาทักษะในชุมชนจึงเป็นกุญแจสำคัญในการทำให้วิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทสามารถเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน การจัดการเทคโนโลยี

ABSTRACT

The article aims to provide knowledge and a framework for managing innovation in community enterprises in rural areas, focusing on the factors that contribute to the successful implementation of innovation to help these enterprises grow sustainably and remain competitive in the current era. Thailand has faced several economic crises, prompting the government to continuously enhance its economic potential. One key policy has supported community enterprises since 2005, aiming to unite farmers for product processing and strengthen the local economy. However, community enterprises still face management challenges, such as a lack of product

development skills, capital management, and strategic planning. Managing innovation in rural community enterprises is a critical factor that enhances competitiveness and sustainable growth. This includes adopting modern technologies and production processes, such as using machinery, developing new products, and utilizing digital marketing to expand sales channels. Support from government agencies and organizations, training, skill development for community members, and efficient use of local resources are essential for increasing innovation capabilities and ensuring long-term sustainability. Promoting collaboration and skill development within communities is a key factor in enabling rural community enterprises to grow efficiently and respond to market demands sustainably

Keywords: community enterprises, innovation management

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจหลายครั้ง ทำให้รัฐบาลต้องพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในนโยบายสำคัญ คือ การสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยรวมตัวกันแปรรูปผลผลิตและดำเนินธุรกรรมขนาดเล็กและขนาดกลาง การรวมตัวกันของชนในชุมชนนี้มีความหมายเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างอาชีพด้วยการพึ่งตนเอง กระบวนการผลิตใช้วัตถุดิบ ทรัพยากร แรงงาน และทุนในชุมชน และใช้ภูมิปัญญาเป็นต้นทุนในการผลิต หน่วยงานการมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนให้ความรู้ และคำแนะนำ (สมเกียรติ สุธธินากร, 2560, 1) วิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบการขนาดย่อมของชุมชน เพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนคือ ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน มีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพึ่งพาตนเอง (ทศพร แ้วขวัญไกร, 2560, 3) วิสาหกิจชุมชน มีบทบาทสำคัญในมิติของเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยช่วยสร้างรายได้ ลดการพึ่งพาจากภายนอก และเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ให้กับชุมชนการทำงานร่วมกันในชุมชนช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนยังช่วยส่งเสริมความภูมิใจและความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน (สมยศ ปัญญา, 2559, 15-30)

อย่างไรก็ตาม วิสาหกิจชุมชนหลายแห่งยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากความไม่เข้าใจในเจตนารมณ์ที่แท้จริง ขาดความสามารถในการบริหารจัดการ การจัดการความรู้ที่ไม่เพียงพอทำให้มีข้อจำกัดในการยกระดับการผลิตและการจำหน่าย หน่วยงานภาครัฐยังมีข้อจำกัดในการบูรณาการการทำงานร่วมกัน การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐจึงมีความจำเป็นเนื่องจากวิสาหกิจชุมชนเป็นองค์กรขนาดเล็กและขาดกำลังทุน ต้องใช้นวัตกรรมในการพัฒนาองค์กร (วริธ ไกยสิทธิ์, 2562, 17) และ หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริม สนับสนุน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ทักษะทางเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมทั้งด้านเงินทุน (ทักษญา สง่าโยธิน, 2560, 23) การบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนชนบทช่วยสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ โดยต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและใช้ต้นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทำให้สินค้ามีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากสินค้าของ

อุตสาหกรรมหลัก บทความนี้นำเสนอกรอบแนวคิด การบริหารจัดการนวัตกรรมที่สามารถยกระดับและ สร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน ส่งเสริม เศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งและเติบโตเคียงคู่กับ เศรษฐกิจไทยได้

การบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนชนบท

การบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชน ชนบทนั้นต้องอาศัยแนวคิดและกระบวนการที่ชัดเจน และมีประสิทธิภาพ หนึ่งในแนวคิดหลักคือการบริหาร จัดการนวัตกรรม (Innovation Management) ซึ่งรวมถึง การกำหนดกลยุทธ์ การวางแผน การดำเนินการและ การติดตามผลของนวัตกรรมในองค์กร การวางกลยุทธ์ที่ดี ช่วยให้การนำเสนอนวัตกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ได้อย่างเหมาะสม โดยกระบวนการนวัตกรรม (Innovation Process) เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สำคัญ ในกรอบแนวคิดนี้ ซึ่งประกอบด้วยการระบุโอกาส การพัฒนาความคิด การทดสอบและปรับปรุง และการนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ กระบวนการนี้ ช่วยให้การพัฒนานวัตกรรมเป็นไปอย่างมีขั้นตอน และสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้มั่นใจว่านวัตกรรมนั้น มีความเหมาะสมและมีศักยภาพ ในการนำมาใช้จริง ในตลาด

วิสาหกิจชุมชนและความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

สัญญา เคนาภูมิ (2558, 267-294) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่ช่วยให้ ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง โดยการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนต้องอาศัย ความร่วมมือของคนในชุมชน และเน้นการบริหารจัดการ ที่มีขนาดเล็กกว่าวิสาหกิจขนาดย่อม ผลผลิตของวิสาหกิจ ชุมชนมักมาจากทรัพยากรและสินทรัพย์ในท้องถิ่น

ธนิกานต์ ศรีจันทร์ (2565, 9) อธิบายว่า วิสาหกิจ ชุมชนเป็นแนวคิดที่เน้นการแปรรูปผลผลิตทางธรรมชาติ

หรือการสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัว องค์กร หรือเครือข่ายในชุมชน เพื่อใช้ในการบริโภคและสร้าง รายได้ให้แก่ชุมชน หลักการสำคัญของวิสาหกิจชุมชน คือ การสร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ ในชุมชน เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองในการบริโภค ค่าใช้จ่ายของครอบครัว ส่งเสริมสุขภาพที่ดี และ มีความรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน โดยไม่มุ่งหวังเพียงกำไรสูงสุด และไม่เอาเปรียบผู้บริโภค ภัยธรรมชาติ อื่นต่าง และคณะ (2554, 7) กล่าวว่า “วิสาหกิจชุมชน” (Small and Micro community Enterprise - SMCE) จัดเป็นองค์กรภาคประชาชนที่ไม่มี รูปแบบ ไม่ได้เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การสนับสนุนจึงไม่เป็นระบบและไม่เป็นเอกภาพทำให้ มีปัญหาในการดำเนินงาน เพราะวิสาหกิจชุมชนบางแห่ง ไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐหรือภาคเอกชน และบางครั้งมีการสนับสนุนจากภาครัฐ แต่ไม่ตรง ความต้องการที่แท้จริง วิสาหกิจชุมชน จะต้องมีการประกอบการที่มีภูมิปัญญาขององค์กรชุมชน หรือเครือข่าย องค์กรชุมชนโดยที่สมาชิกในชุมชน เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งด้านการผลิต การค้า และการเงิน และต้องการให้ปัจจัยการผลิต และทรัพยากรทุกขั้นตอน เพื่อการเรียนรู้ของชุมชน ให้เกิดดอกผลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม การจัดการ ผลผลิต ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการสร้างกำไร ทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน และความสงบสุข ของสังคมยึดโยงเป็นโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อเป็นส่วนต่อยอดให้ระบบ เศรษฐกิจข้างบนแข็งแรงเพราะรากฐานที่แข็งแรง จากความหมายและคำนิยามต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ท้องถิ่นและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความยั่งยืนและความเข้มแข็ง ให้กับชุมชนในระยะยาว

ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชนต่อการขับเคลื่อน

เศรษฐกิจไทยเห็นได้จากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ที่มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มสิทธิและโอกาสในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นการผลิตสินค้าและบริการที่สร้างสรรค์ ผสมผสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนต้องเน้นการพึ่งพาตนเองและการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อสนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้และเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินงาน ในกรอบแนวคิดนี้ถ้าไม่ใช่เป้าหมายหลัก แต่เป็นการสร้างความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน วิสาหกิจชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยมีเป้าหมายหลักคือการทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ 1. ระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” มุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนและลดค่าใช้จ่ายด้วยการผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง 2. การรวมกลุ่มของชาวบ้านและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างหลากหลาย เมื่อองค์กรชุมชนเข้มแข็งและมีเครือข่ายกว้างขวางขึ้นจะทำให้เกษตรกรได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและได้รับการแก้ปัญหาทุกด้าน ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ 3. พื้นฐานของการมีเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของคนในชุมชน เพื่อร่วมมือกันประกอบอาชีพให้สำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่แค่รายได้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงมิติอื่น ๆ ด้วย จากนัยสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า เป้าหมายและการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนมีความสอดคล้องกันในเรื่องการรวมกลุ่ม การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

การบริหารจัดการนวัตกรรมที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

การบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนชนบทมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นวัตกรรมช่วยให้วิสาหกิจชุมชนปรับตัวและเติบโตอย่างยั่งยืน โดยการนำแนวคิดใหม่ เทคโนโลยี และวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในกระบวนการผลิตและการจัดการธุรกิจ ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและแก้ไขปัญหาในการดำเนินธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการนวัตกรรมยังเตรียมความพร้อมให้กับวิสาหกิจชุมชนในการเผชิญกับความท้าทายและโอกาสใหม่ ๆ ในตลาด ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนมีความยืดหยุ่นและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในระยะยาว การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ ที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาความสามารถในการแข่งขันและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หรือบริการ โดยเฉพาะในบริบทที่มีทรัพยากรจำกัดงานวิจัยของ Hall, J., and Wright, G. (2017) พบว่า การจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนมีความท้าทายหลายประการ เช่น การขาดทรัพยากรและการสนับสนุนจากภายนอก เป็นต้น แต่มีวิธีการที่สามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันได้แก่ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ การสนับสนุนจากภายนอกและการวางแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจน และงานวิจัยของ Field, J., and Duffy, D. (2014) มุ่งเน้นที่บทบาทของทุนทางสังคมในการพัฒนานวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนโดยพบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือในชุมชนการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกช่วยเพิ่มความสามารถในการพัฒนาและการนำไปใช้ของนวัตกรรมการพัฒนาทักษะและความรู้ของสมาชิกชุมชนผ่านการฝึกอบรมและการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่นช่วยให้สามารถพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้

ธุรกิจต่าง ๆ ได้นำนวัตกรรมหลายประเภทมาใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) เทคโนโลยีการผลิต และนวัตกรรมทางการตลาดช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และเพิ่มคุณภาพของสินค้า นวัตกรรมทางการตลาดช่วยให้ธุรกิจเข้าถึงลูกค้าเป้าหมายได้กว้างขึ้น และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า

นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวิสาหกิจชุมชน

นวัตกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาวิธีการบริหารจัดการในวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขัน การบริหารจัดการนวัตกรรมมีความท้าทาย เช่น ทรัพยากรจำกัดและการเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นต้น ดังนั้นต้องมีกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการพัฒนาและการจัดการดังต่อไปนี้

1. นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ: การใช้ระบบการจัดการข้อมูลช่วยให้การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลมีความถูกต้องและรวดเร็ว เพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจ และตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น (Tidd et al., 2005, 9) เช่น ระบบการจัดการข้อมูล เทคโนโลยีการสื่อสาร และการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์และอีคอมเมิร์ซ เป็นต้น (Zhang, Y., and Zhang, X., 2018, 129-131)

2. นวัตกรรมด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่: การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ช่วยเพิ่มมูลค่าและตอบสนองต่อความต้องการของตลาด (Bessant and Tidd, 2011) เช่น การใช้วัสดุธรรมชาติหรือผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การนำเทคโนโลยีใหม่ การพิมพ์ 3D และการวิเคราะห์ข้อมูลลูกค้ามาใช้ เป็นต้น (Kraemer-Mbula, E., and Wamae, W., 2010, 39-64)

3. นวัตกรรมด้านการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ: การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรวิจัยหรือธุรกิจท้องถิ่น ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเข้าถึงทรัพยากรและเทคโนโลยีใหม่ ๆ (Field and

Duffy, 2014, 1-9) การสร้างพันธมิตรเชิงกลยุทธ์ช่วยให้เข้าถึงตลาดและทรัพยากรใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้น (Gulati, 1998) รวมถึงการใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียและการทำงานร่วมกันทางออนไลน์ (Kraut et al., 2002, 49-74)

4. นวัตกรรมด้านการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ: การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะของสมาชิกในชุมชนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างและจัดการนวัตกรรม (Jenkins and Moreland, 2019) เช่น การเรียนรู้ผ่านออนไลน์ การฝึกอบรมแบบร่วมมือ การใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง (VR) และ AI ในการวิเคราะห์และติดตามการฝึกอบรม เป็นต้น (อุกฤษฏ์ พรหม และคณะ, 2564, 148-164)

วิธีการและแนวทางการบริหารจัดการนวัตกรรมที่นำมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบท

วิธีการและแนวทางการบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนและความยั่งยืนของธุรกิจ การจัดการที่ดีช่วยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ รวมถึงการวางแผน การฝึกอบรม และการติดตามผลมีดังต่อไปนี้

1. การระบุและพัฒนานวัตกรรม: เน้นการค้นหาและพัฒนานวัตกรรมที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานหรือการผลิตของวิสาหกิจชุมชน ช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิต เพิ่มรายได้ และสร้างความยั่งยืนให้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยการฟังความคิดเห็นของสมาชิก ชุมชน สำรวจปัญหา หรือวิเคราะห์แนวโน้มตลาด จากนั้นสร้างและทดลองแนวคิดใหม่ ๆ ผ่านการออกแบบ การทดสอบต้นแบบ การปรับปรุง และการนำไปใช้จริง (Christensen, C. M., 2013, 106-114)

2. การจัดการและการดำเนินงาน: การจัดการและดำเนินงานในการนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการวางแผน การดำเนินการ และการควบคุม เพื่อให้แนวคิดนวัตกรรมถูกนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

และประสบความสำเร็จ เช่น การวางแผนและการจัดเตรียม การจัดสรรทรัพยากรทางการเงิน การฝึกอบรม และพัฒนาทักษะของสมาชิก และการทดลองใช้นวัตกรรมในสภาพแวดล้อมจริง และการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ (Schilling, M. A., 2017, 1113-1126)

3. การสนับสนุนและการสร้างเครือข่าย: การสนับสนุนและการสร้างเครือข่ายที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเข้าถึงทรัพยากร โอกาสทางธุรกิจ และการสนับสนุนที่จำเป็น ในการพัฒนาและดำเนินการอย่างยั่งยืน เช่น การให้เงินทุนจากภาครัฐ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร หรือธนาคาร การสนับสนุนทางการศึกษาและการฝึกอบรม การให้คำปรึกษาทางเทคนิค และการสร้างเครือข่ายในวิสาหกิจชุมชนผ่านการจัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมภายในชุมชน การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ และแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด (Bessant, J., and Tidd, J., 2015, 159-162)

วิธีการเหล่านี้ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนานวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และเสริมสร้างความยั่งยืนในระยะยาวต่อความสำเร็จ และการเติบโตของวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากมีผลกระทบที่ครอบคลุมหลายด้าน รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบท

การนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทมีความซับซ้อน และต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายประการที่อาจส่งผลต่อความสำเร็จในการนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบท คือ

1. ปัจจัยด้านทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานมีบทบาทสำคัญ ในการกำหนดความสำเร็จในการนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชน ในพื้นที่ชนบท โดยมีผลกระทบทั้งในแง่ของการเข้าถึงทรัพยากร

ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาและการดำเนินงานนวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการนำไปใช้นวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนการมีทรัพยากรที่เพียงพอและโครงสร้างพื้นฐานที่ดีสามารถช่วยให้การดำเนินงานนวัตกรรมเป็นไปอย่างราบรื่นเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมความสำเร็จในระยะยาว (Tidd, et al., 2020, 136)

2. ปัจจัยด้านการศึกษาและการฝึกอบรม การศึกษา และการฝึกอบรมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จในการนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบท การมีการฝึกอบรมที่ดีและการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมสามารถช่วยเพิ่มความสามารถในการนำไปใช้ ปรับปรุงประสิทธิภาพและเพิ่มโอกาสในการแข่งขัน การศึกษาทักษะทางการจัดการการตลาด และการเรียนรู้จากกรณีศึกษาช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีความพร้อมในการนำไปใช้นวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในระยะยาว (ศุภชัย เหมือนโพธิ์ และ อิศร์ศักดิ์ อุ่นอารมณเลิศ, 2561, 720)
3. ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง การนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทต้องอาศัยการสนับสนุนจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการสนับสนุนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มโอกาสในการประสบความสำเร็จในการพัฒนานวัตกรรมที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและข้อจำกัดเฉพาะของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทได้ การสนับสนุนทางการเงิน การฝึกอบรม การสร้างเครือข่าย และการจัดทำนโยบายที่เหมาะสมเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาและนำไปใช้นวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพการบูรณาการการสนับสนุนเหล่านี้สามารถช่วยให้วิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทสามารถพัฒนาและเติบโตได้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งสามารถตอบสนองต่อความท้าทายและโอกาสใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ศุภชัยวิชัยและ

พัฒนาอุตสาหกรรม, 2562) 4. ปัจจัยด้านการจัดการและการดำเนินงาน ปัจจัยด้านการจัดการและการดำเนินงานมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสำเร็จในการนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบท การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและการดำเนินงานอย่างเป็นระบบสามารถช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปใช้นวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เช่น การจัดการทรัพยากรการวางแผนกลยุทธ์ การติดตามและประเมินผล และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เป็นต้น (สถาบันวิจัยและพัฒนาการเกษตร, 2563, 55-66) 5. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม การนำไปใช้นวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทต้องพิจารณาปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จการยอมรับ ความร่วมมือและการสนับสนุนจากสมาชิกในชุมชน การเข้าถึงข้อมูลและการศึกษา และการรักษามรดกทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเสริมสร้างความสำเร็จและความยั่งยืนของโครงการนวัตกรรม การพิจารณาปัจจัยเหล่านี้ อย่างรอบคอบสามารถช่วยให้การนำนวัตกรรมมาใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น (สถาบันวิจัยและพัฒนาการเกษตร, 2563, 66)

ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านนาข่า จังหวัดอุดรธานี ได้ใช้นวัตกรรมด้านกระบวนการผลิตและการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าและประสิทธิภาพในการผลิตผ้าทอพื้นเมือง โดยพัฒนาตลาดใหม่ ใช้สื่อธรรมชาติที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม และเครื่องจักรที่ทันสมัย รวมถึงการฝึกอบรมสมาชิกในชุมชนเพื่อใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสบายใจ จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสบายใจได้รับการคัดเลือกเป็นต้นแบบภายใต้โมเดลเศรษฐกิจ BCG ของกระทรวงพาณิชย์ นำนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และบริการ

มีการฝึกอบรมและแบ่งปันประสบการณ์จากผู้เชี่ยวชาญในหลากหลายสาขา ทั้งจากหน่วยงานรัฐบาล ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพและความรู้ในการดำเนินธุรกิจตามแนวทาง BCG ทำให้สามารถสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมได้

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปิ่นรักขนมไทย ในจังหวัดตรัง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปิ่นรักขนมไทยได้นำนวัตกรรมในการผลิตขมิ้นไทย โดยใช้เครื่องจักรและเทคนิคการผลิตที่ทันสมัยเพื่อลดระยะเวลาและต้นทุนในการผลิตพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด และใช้การตลาดดิจิทัลเพื่อขยายช่องทางการจำหน่ายทำให้เข้าถึงลูกค้าได้มากขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ ผลกระทบเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันแต่ยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้นในระยะยาว

วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านหนองแวง จังหวัดมหาสารคาม (สิริกาญจน์ ทวีพิธานนท์, 2566, 176) พบว่า ประสบความสำเร็จในการใช้นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ โดยพัฒนาระบบการผลิตแบบ Smart Farming ใช้เทคโนโลยี IoT ในการควบคุมและติดตามการผลิต พร้อมทั้งสร้างระบบตรวจสอบย้อนกลับผ่าน QR Code การนำนวัตกรรมมาใช้ส่งผลให้กลุ่มสามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่ได้ 30% ลดต้นทุนการผลิต 25% และได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค

วิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารบ้านเขาน้อย จังหวัดตราด (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2564) แสดงให้เห็นความสำเร็จในการพัฒนานวัตกรรมแปรรูปอาหารที่ครบวงจร โดยพัฒนาระบบการแปรรูปอาหารด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ยืดอายุการเก็บรักษา และประยุกต์ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในกระบวนการผลิตนวัตกรรมเหล่านี้ช่วยให้กลุ่ม

สามารถลดต้นทุนพลังงานได้ 40% ได้รับการรับรองมาตรฐาน ออย. และสร้างรายได้ให้ชุมชนเพิ่มขึ้น 50%

วิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมบ้านหนองตาไก่ จังหวัดบุรีรัมย์ (แก้วมณี อุทธิรัมย์, 2564, 41) ได้แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับนวัตกรรมสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยพัฒนาเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้ระบบ e-Commerce ในการขายสินค้า และสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการเล่าเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้ยอดขายออนไลน์เพิ่มขึ้น 75% ได้รับการยอมรับด้วยรางวัล OTOP Premium และสามารถสร้างงานในชุมชนกว่า 45 ครอบครัว

จากตัวอย่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จ การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนสามารถสรุปได้เป็นแนวทางดังนี้

1. การพัฒนานวัตกรรมในกระบวนการผลิต เช่น การใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยและพัฒนาเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เช่น การใช้สีธรรมชาติในกระบวนการทอผ้าหรือการผลิตขนมไทยด้วยเครื่องจักรที่ทันสมัย

2. การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะของสมาชิก การฝึกอบรมให้สมาชิกในชุมชนสามารถใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้ที่จำเป็นในการดำเนินธุรกิจ

3. การนำแนวทางเศรษฐกิจ BCG มาใช้ การปรับตัวตามโมเดลเศรษฐกิจ BCG ซึ่งช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

4. การใช้การตลาดดิจิทัล การขยายช่องทาง การจำหน่ายผ่านการตลาดดิจิทัล ทำให้สามารถเข้าถึงลูกค้าได้มากขึ้นและขยายตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

การบริหารจัดการนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนชนบทเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมศักยภาพในการแข่งขันและการเติบโตอย่างยั่งยืน ด้วยการนำนวัตกรรมใหม่ ๆ ทั้งในด้านเทคโนโลยี กระบวนการผลิต และการตลาดมาใช้ ทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถปรับตัวได้ในตลาดที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การสนับสนุนจากภายนอก เช่น การเชื่อมโยงเครือข่ายและความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมได้ดีขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้ ทุนทางสังคมและการพัฒนาทักษะของสมาชิกชุมชนก็มีบทบาทสำคัญในการสร้างความยืดหยุ่นและความได้เปรียบทางการแข่งขันในระยะยาว การนำนวัตกรรมมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนชนบทขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ได้แก่ ทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพ การศึกษาและฝึกอบรม เพื่อพัฒนาทักษะการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรเพื่อเสริมโอกาสการจัดการที่ดีในการดำเนินงาน และปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความร่วมมือในชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ช่วยให้การนำนวัตกรรมประสบความสำเร็จและยั่งยืน การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชนบทสามารถประสบความสำเร็จได้จากการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากระบวนการผลิตและการตลาด เช่น การใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพ อีกทั้งการฝึกอบรมสมาชิกในชุมชนเพื่อเพิ่มทักษะและความรู้ในการดำเนินธุรกิจถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน นอกจากนี้ การนำแนวทางเศรษฐกิจ BCG มาใช้และการใช้การตลาดดิจิทัลเพื่อขยายช่องทาง การจำหน่ายยังเป็นวิธีที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2564). รายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมนวัตกรรมวิสาหกิจชุมชน ประจำปี 2564. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กัญญาณ อินทหว่าง และคณะ. (2554). การจัดการวิสาหกิจชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยพิษณุโลก.
- แก้วมณี อุทัยมัย. (2566). การวิเคราะห์ต้นทุนฐานกิจกรรมของกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมในเขตพื้นที่อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์. *Academic Journal of Buriram Rajabhat University*, 15 (2), 34-49.
- ทศพร แก้วขวัญไกร. (2560). 42 ทางรอดวิกฤติเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 9 (2), 33-50.
- ทักษญา สง่าโยธิน. (2560). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์บูรพาปริทัศน์*, 12 (2), 11-25.
- ธนิกานต์ ศรีจันทร์. (2565). การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน. *URU-J.ISD 255356*, 12 (2), 1-16.
- สิริกาญจน์ ทวีพิธานนท์. (2566). การศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมการตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฝรัง อินทรีย์ (บ้านตะคร้อ) เพื่อขยายตลาดไปสู่กลุ่มเป้าหมายใหม่. *วารสารวิชาการ การจัดการภาครัฐและเอกชน*, 5 (1), 172-178.
- วริธ ไทยสิทธิ์. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลน้ำเกียน อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน. การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศุณย์วิทย์และพัฒนาวุฒิสถาพร. (2562). การจัดการเงินทุนสำหรับการพัฒนานวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชน. *วารสารการพัฒนาเศรษฐกิจ*, 23 (1), 102-115.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาการเกษตร. (2563). การวางแผนกลยุทธ์ในการพัฒนานวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชน. *วารสารการพัฒนาการเกษตร*, 34 (3), 55-66.
- สมเกียรติ สุทธิธนากร. (2560). การพัฒนาโมเดลนวัตกรรมการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการ สร้างสรรค์มูลค่าของผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมยศ ปัญญา. (2559). วิสาหกิจชุมชนกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารบัณฑิตแสงโคกคำ*, 1 (1), 73-88.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2558). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยวิสาหกิจชุมชน. *วารสารการพัฒนาชุมชน*, 5 (3), 75-90.
- ศุภชัย เหมือนโพธิ์ และ ชีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. (2566). การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 10 (1), 131-144.
- อุกฤษฏ์ พรณะ วีระกิตติ์ เสาร์ม และ ธนชัย สิงห์มาตย์. (2564). รูปแบบการบริหารจัดการและนวัตกรรมเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6 (10), 148-164.
- Bessant, J., and Tidd, J. (2011). Innovative strategies in community enterprises: A review of successful practices. *Journal of Small Business Management*, 49 (1), 95-117.
- Bessant, J., and Tidd, J. (2015). *Innovation and entrepreneurship*. Wiley.
- Christensen, C. M. (2013). *The innovator's dilemma: When new technologies cause great firms to fail*. Harvard Business Review Press.

- Field, J., and Duffy, D. (2014). Community-based innovation: Exploring the role of social capital in rural enterprise development. **Journal of Rural Studies**, 36, 12-22.
- Gulati, R. (1998). Alliances and networks. **Strategic Management Journal**, 19 (4), 293-317.
- Hall, J., and Wright, G. (2017). Managing innovation in community-based enterprises: A case study approach. **Entrepreneurship & Regional Development**, 29 (3-4), 256-274.
- Jenkins, M., and Moreland, R. (2019). The role of innovation in community enterprise development: Evidence from rural areas. **Regional Studies**, 53 (2), 222-234.
- Kraemer-Mbula, E., and Wamae, W. (2010). **Innovation and the development of new products in developing economies**. Oxford University Press.
- Kraut, R. E., Egidio, C., and Galegher, J. (2002). **Patterns of contact and communication in scientific research collaboration**. In *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity* (pp. 22-45). Cambridge University Press.
- Schilling, M. A. (2017). **Strategic management of technological innovation (5th ed.)**. McGraw-Hill Education.
- Tidd, J., Bessant, J., and Pavitt, K. (2005). **Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change**. Wiley.
- Tidd, J., Bessant, J., and Pavitt, K. (2020). **Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change (6th ed.)**. Wiley.
- Tim, E., Rick, D., and Max, M. (2005). Understanding innovation in small and medium-sized enterprises: A process manifest. **International Journal of Business Performance Management**, 2 (4), 21-42.
- Wolf, J., and Pett, T. (2006). Small-firm performance: Modeling the role of product and process improvements. **Journal of Small Business Management**, 44, 268-284.
- Zhang, Y., and Zhang, X. (2018). Adoption of ICT in rural enterprises: Insights from a study in China. **Technology in Society**, 55, 1-10.